

Kitap İncelemesi

Sinan Sönmez (1998). Dünya Ekonomisinde Dönüşüm-Sömürgecilikten Küreselleşmeye, (İmge Kitabevi, Ankara, 615 s.)

Sinan Sönmez çalışmasının Önsöz'ünde "elinizdeki çalışma (...), en azından yirmi yıllık birikimin ürünüdür" diyor. Böylesine kapsamlı ve derinlikli bir çalışmanın ancak uzun bir "birikim" sonucunda ortaya çıkabileceği de belirginleşmiş oluyor. Tıpkı dünya ekonomisindeki dönüşümün uzun birikim sürecindeki değişimlerin sonucu olması gibi.

Aslında yazar, kitabına başlık olarak dünya ekonomisindeki dönüşümü seçmişse de, anlatılan kapitalist ekonomilerdeki (bu arada Türkiye ekonomisindeki) dönüşümler. Diğer bir anlatımla kitap, aslında, Birinci Sanayi Devrimi'nden günümüze (küreselleşme'ye) -sermaye ihracı ekseninde-kapitalizmin gelişim ve dönüşüm hikayesini ayrıntılı bir biçimde sunuyor. Çalışmanın "İçindekiler" kısmı değerlendirmemize dayanak yapılabilir: Çalışma dört ana bölüm ve uzun sayılabilecek bir "Sonuç Yerine" ile meslekten iktisatçılara hitap eden bir "Ek Bölüm" ile bitiyor. "Ek Bölüm" dış finansman-kalkınma ilişkisi ve bağlantısını irdeleyen formel modellere ayrılmışken, Birinci Bölüm ondokuzuncu yüzyıl başlarından 1870'lere "Dünya Ekonomisinin Yapısı, Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Dış Borçlanma"ya tahsis edilmiş. Bölümün (giderek çalışmanın tümünün) yönlendirici ilkesi sanıyorum yazarın şu önermesinde ifadesini buluyor: "Uluslararası planda sermaye birikim modellerinin geçirdiği dönüşümler borçlanmayı büyük ölçüde etkilemiş ve güçlendirmiştir" (s.2). Bölümler ve zaman kesitleri de bu önermenin (mantıki) uzantısı biçiminde kurgulanmış.

İkinci Bölüm, İkinci Dünya Savaşı bitiminden kabaca 1970'lerin başına kadar devam eden kapitalizmin gerçekten **Altın Çağ**'ının karakteristiklerine, bu **Altın Çağ**'ın içinde "kriz"in tohumlarının yeşermesine ve bu yeşermeye birlikte dış borç sorununun nitelik ve nicelik değişimlerine tahsis edilmiş. Birinci Bölüm teorik tartışmaların yoğunluğu ile belirginleşirken, İkinci Bölüm'de dikkatimiz ampirik boyuta daha fazla çekiliyor.

Üçüncü Bölüm, esas itibariyle, 1980'lerden itibaren billurlaşan dış borç krizi ile buna tedavi olarak önerilen "yapısal uyum programları"nu konu ediniyor. Dördüncü Bölüm ise Türkiye'nin (dış) borç krizini oldukça ayrıntılı çözümlüyor.

Üçüncü ve (Türkiye'ye ilişkin) Dördüncü Bölümler, öyle sanıyorum ki, (genel) okuyucunun dikkat ve ilgisini çok daha fazla çekecektir. Ayrıntılı tablolara ve bu tabloların kılı kırk yaran incelikli çözümlemesine herhalde burada değinmemiz gerekiyor. Şu da var ki, bütün bu derinlikli ampirik çözümlemelerin altında yatan nitel çözümlemelerin mutlaka odakta tutulması gerekir: 1945-1980 (kaba tarihler olarak) ağırlığı kamu (devlet) ile özel (piyasa) arasında aşağı yukarı bir dengenin tutturulması anlamına gelirken, 1980 sonrası bu aşağı yukarı dengenin kesin olarak özel (piyasa) lehine bozulması çabasının hikayesi olmaktadır. Bu "maddi" çabaya bir de "ideolojik" bir çaba eşlik etmişti: Önce (her türden) Keynes'cilik ile mutabakat" bozulmuştu. Keynes'in (ve Keynes'ciliğin) öngördüğü ve önerdiği müdahale ve düzenlemeler geçersiz ve artık anlamsız sayılmaya başlanmıştı. 1980'lerin sonundan başlayarak "sol"un ve sosyalizmin, artık hiçbir itibarı kalmadığı büyük bir özgüvenle ve hatta "Tarihin Sonu"nun gelmiş olduğu ilan edilmişti. 1980 sonrası aynı zamanda teknik/teknolojik devrimin de billurlaştığı, "serbest piyasa ekonomisi"nin artık tek seçenek olduğu küresel, karşı koyulamaz, kendiliğinden açık bir olgu ve sonuç biçiminde sunulduğu bir dönem olmuştu. Dönem, (küçük) firmalar arası rekabetin yoğunlaşması şeklinde karakterize edilerek takdim edildiği için, bundan ileriye dönük bir diğer karakteristik daha türetilmekteydi: belirsizlik. Bunun mantıksal vargısı açıktır: belirsizlik ortamında "müdahale" ve/veya planlama teşebbüsleri netice getirmeyeceği gibi, verimsizlik ve (kaynak) israfına yol açar. Müdahalenin yokluğunda "büyük" devlete de yer ve gerek kalmaz. Oysa yazar, devletin kütülçülmeye çalışıldığı ortamda çokuluslu ve ulusötesi şirketlerin büyüdüğünü inandırıcı biçimde teşhis ve tespit etmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla yazar çalışmasını, para-sermayenin dolaşım alanı ile sınırlandırmak istemektedir (I-III. Bölümler). Bununla birlikte "Önsöz"de belirtildiği gibi "... küreselleşme olgusu veya süreci daha derinlemesine incelenebilirdi". Gerçekten de "küreselleşme" ogusunun üretken sermaye bağlamında ele alınmamış olması çalışmanın bir "eksikliği" olarak görülebilir. Bununla birlikte bu "eksiklik" çalışmanın değerini hiçbir biçimde azaltmıyor.

Prof. Dr. İşıya Üşür, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.